

УДК 338.242

КЛАСИФІКАЦІЯ АКТУАЛЬНИХ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ КРИЗОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Літвін Н.М.¹, Січиокно Г.Б.²

¹ к.е.н., доцент, проректор з науково-педагогічної роботи (навчальна робота), Університет «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна

тел.: (044)-455-57-57, e-mail.: litvinnm@krok.edu.ua, ORCID: 0000-0004-2541-6874

² аспірант, Університет «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна,

тел.: (044)-455-57-57, e-mail.: gbasp@ukr.net

ORCID: 0000-0002-1368-5200, DOI : <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-53-171-180>

CLASSIFICATION OF ACTUAL THREATS TO THE ECONOMIC SECURITY OF THE STATE IN THE CONTEXT OF CRISIS TRENDS OF THE NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE

Litvin N.¹, Sichyokno G.²

¹ candidate of sciences (economics), associate professor, vice-rector on scientific and pedagogical work (educational work), "KROK" University, Kyiv, st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine,

tel.: (044)-455-57-57, e-mail.: litvinnm@krok.edu.ua, ORCID: 0000-0004-2541-6874

² postgraduate, "KROK" University, Kyiv, st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine,

tel.: (044)-455-57-57, e-mail.: gbasp@ukr.net

ORCID: 0000-0002-1368-5200, DOI : <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-53-171-180>

Анотація. У сучасних кризових умовах функціонування економіки України, значної її мінізації, корумпованості влади, надмірної боргової залежності держави, низької інноваційної й інвестиційної активності та негативних демографічних тенденцій, виникла невідповідність між існуючою системою економічної безпеки й її механізмом протидії загрозам, деструктивним чинникам небезпеки та існуючими загрозами, і новими, специфічними, які породжені глобалізованим середовищем і зовнішньою агресією. Постало питання про створення нових моделей національної економічної безпеки, що були б ефективними для вирішення завдань захисту від модифікованих традиційних і нових, специфічних загроз. Незважаючи на значні напрацювання теорії економічної безпеки, залишається невирішеною проблема вчасного виявлення, ідентифікації та нейтралізації загроз економічній безпеці держави, зокрема в зв'язку з відсутністю єдиного підходу до їх класифікації та систематизації, перш за все, стосовно модифікованих традиційних і нових, специфічних загроз. Ефективність і результативність вирішення завдань захисту від традиційних і нових загроз обумовлена, перш за все, правильністю їх систематизації й класифікації. У статті здійснено узагальнення наявних в науковій літературі підходів до класифікації загроз економічній безпеці держави та систематизація й класифікація цих загроз в системі економічної безпеки держави, з урахуванням тенденцій сучасного кризового стану економіки України. Стратегією національної безпеки України, яка затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 визначені, серед іншого, основні актуальні загрози національній безпеці України в економічній сфері. Але така, згідно із законодавством, класифікація загроз економічній безпеці надається тільки в рамках національної безпеки і не враховує, в цілому, всі складові економічної безпеки держави. У той же час, в науковій літературі пропонується достатня кількість різних критеріїв їх класифікації. Здійснивши їх узагальнення можливо надати класифікацію актуальних загроз економічній безпеці держави за багатьма критеріями. Така багатокритеріальна класифікація дає можливість комплексно оцінити різноманітність загроз, масштаби їх прояву та джерела їх виникнення, для прийняття управлінських рішень упередженого впливу на них, а не лише тільки на подолання наслідків прояву цих загроз. Процес виникнення загроз є комплексним і складним. Він відбувається під впливом певних факторів, явищ і подій, що виступають каталізаторами цих загроз у певних умовах, які постійно й динамічно змінюються в зовнішньому та внутрішньому середовищі. При цьому, кожна загроза має свої особливості, як передумови виникнення, так і характер прояву та ступінь впливу на показники економічної безпеки держави. Надана класифікація актуальних загроз економічній безпеці держави, що враховує, як традиційні, відомі загрози, так і нові, специфічні, може бути використана при їх ідентифікації, класифікації, визначенні причинно-наслідкових зв'язків, послідовності та джерел виникнення, оцінки масштабів їх прояву при плануванні й здійсненні

комплексу заходів щодо забезпечення економічної безпеки держави та відповідно при створенні новітніх ефективних моделей національної економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека держави, система економічної безпеки, загроза, агресія, глобалізація, модель, класифікація.

Формули: 0, рис.: 0, табл.: 1, бібл.: 14

Annotation. In today's crisis conditions, the functioning of the Ukrainian economy, its significant shadowing, the corruption of power, the excessive indebtedness of the state, low innovation and investment activity and negative demographic trends, there was a discrepancy between the existing system of economic security and its mechanism of counteracting threats, destructive factors of danger and existing threats, and new, specific, generated by a globalized environment and external aggression. The question about the creation of new models of national economic security, that would be effective in solving the problems of protection from modified traditional and new, specific threats, was raised. Despite the significant developments in the theory of economic security, the problem of timely detection, identification and neutralization of threats to the country's economic security remains unresolved, in particular due to the lack of a unified approach to their classification and systematization, especially with regard to modified traditional and new, specific threats. Efficiency and effectiveness of solving problems of protection against traditional and new threats is due, above all, to the correctness of their systematization and classification. In the article the approaches in the scientific literature to the classification of threats to the economic security of the state and systematization and classification of these threats in the system of economic security of the state, taking into account the trends of the current crisis situation in the economy of Ukraine are summarized. The National Security Strategy of Ukraine, approved by the Decree of the President of Ukraine dated May 26, 2015, No. 287/2015, identified, among other things, the main topical threats to the national security of Ukraine in the economic sphere. However, according to the legislation, the classification of threats to economic security is provided only within the framework of national security and does not take into account, in general, all components of the economic security of the state. At the same time, the scientific literature offers a sufficient number of different criteria for their classification. Having done their generalization, it is possible to classify the actual threats to the economic security of the state by many criteria. Such a multi-criteria classification makes it possible to comprehensively assess the variety of threats, the scale of their manifestation and the sources of their occurrence, for the adoption of managerial decisions of a biased effect on them, and not only to overcome the consequences of the manifestation of these threats. The process of occurrence of threats is complex and complex. It occurs under the influence of certain factors, phenomena and events that act as catalysts of these threats under certain conditions, which constantly and dynamically change in the external and internal environment. At the same time, each threat has its own special, as a prerequisite for the emergence, and the nature of the manifestation and degree of influence on the indicators of economic security of the state. The classification of actual threats to the economic security of the state, taking into account both traditional, known threats, and new, specific, can be used for their identification, classification, determination of causal relationships, sequence and sources of origin, assessment of the extent of their manifestation in planning and implementation of a set of measures to ensure the country's economic security and, accordingly, in creating the latest effective models of national economic security.

Key words: economic security of the state, system of economic security, threat, aggression, globalization, model, classification.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 1, bibl.: 14

Постановка проблеми. Неадекватність структури, динаміки та результативності розвитку економіки України сучасним глобалізаційним викликом, загрозам світового господарства та зовнішньої військовій агресії обумовлює необхідність її модернізації. Виникла невідповідність між існуючою системою економічної безпеки й її механізмом протидії загрозам, деструктивним чинникам небезпеки та існуючими загрозами і новими, специфічними, які породжені глобалізованим середовищем і зовнішньою агресією. Постало питання про створення нових моделей національної економічної безпеки, що були б ефективними для вирішення завдань захисту від

модифікованих традиційних і нових, специфічних загроз. Як відомо, процес виникнення загроз є тривалим і складним. Він відбувається під впливом певних факторів, явищ і подій, що виступають каталізаторами цих загроз у певних умовах, що склалися, у зовнішньому та внутрішньому середовищі, зокрема останнім часом. При цьому, кожна загроза має свої особливі, як передумови виникнення, так і характер прояву та ступінь впливу на показники економічної безпеки держави. Але ефективність і результативність вирішення цих завдань обумовлена, перш за все, правильністю систематизації й класифікації цих загроз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемам економічної безпеки держави присвячені роботи багатьох вчених. Зокрема, істотний внесок у розробку цієї проблематики внесли: Варналій З. С. [4], Захаров О. І. [6], Коломієць І. Ф. [7], Комеліна О. В. [8], Макарчук І. М. [9], Мартиненко В. В. [10], Пастернак-Таранушенко Г. А. [11], Петрушевська В. В. [12], Рокоча В. В. [13], Сухоруков А. І. [14] та інші. Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць з цих питань, існує проблема, яка висвітлюється недостатньо. Зокрема потребує подальшого розвитку дослідження модифікованих традиційних загроз економічній безпеці держави та нових загроз, породжених глобалізованим середовищем і зовнішньою агресією.

Модифікація традиційних загроз економічній безпеці держави та поява нових загроз, породжених глобалізованим середовищем і зовнішньою військовою агресією, спричинили невідповідність до них усталених систем економічної безпеки, розбудованих в попередні роки. Тому, незважаючи на значні напрацювання теорії економічної безпеки, залишається невирішеною проблема вчасного виявлення, ідентифікації та нейтралізації загроз економічній безпеці держави, зокрема в зв'язку з відсутністю єдиного підходу до їх класифікації та систематизації, перш за все, стосовно модифікованих традиційних і нових, специфічних загроз. Тому питання класифікації й систематизації актуальних загроз економічній безпеці держави сьогодні потребує додаткових досліджень.

Формулювання цілей статті. Метою статті є узагальнення наявних в науковій літературі підходів до класифікації загроз економічній безпеці держави та систематизація й класифікація цих загроз в системі економічної безпеки держави, з урахуванням тенденцій сучасного кризового стану економіки України.

Вклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні, з метою актуалізації статичного і динамічного аспектів економічної безпеки, побудови

ефективних новітніх моделей національної економічної безпеки, що були б ефективними для вирішення завдань захисту від сучасних загроз, прийняття управлінських рішень впливу на них, необхідно виокремити і систематизувати поле зовнішніх і внутрішніх національних економічних інтересів, ідентифікувати й класифікувати актуальні, зокрема, модифіковані традиційні й нові, специфічні загрози економічній безпеці держави, згрупувати їх за ступенем небезпеки, оцінити їх різноманітність і масштаби прояву, а також джерела їх виникнення.

Законодавством України, а саме Законом України «Про національну безпеку України» 21 червня 2018 року № 2469-VIII та Стратегією національної безпеки України, яка затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 визначені, серед іншого, фундаментальні національні інтереси України та основні актуальні загрози національній безпеці України, у тому числі й, в економічній сфері.

Так, відповідно статті 3 розділу 1 зазначеного Закону фундаментальними національними інтересами України в економічній сфері є [1]:

- сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення;
- інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір;
- набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами.

Відповідно до пункту 3.4 вказаної Стратегії актуальними загрозами національній безпеці України в економічній сфері є такі [2]:

- монопольно-олігархічна, низькотехнологічна, ресурсовитратна економічна модель;
- відсутність чітко визначених стратегічних цілей, пріоритетних напрямів

і завдань соціально-економічного, воєнно-економічного та науково-технічного розвитку України;

- високий рівень "тінізації" та криміналізації національної економіки, кримінально-кланова система розподілу суспільних ресурсів;

- деформоване державне регулювання і корупційний тиск на бізнес;

- надмірна залежність національної економіки від зовнішніх ринків;

- неефективне управління державним боргом;

- зменшення добробуту домогосподарств та зростання рівня безробіття;

- активізація міграційних процесів унаслідок бойових дій;

- руйнування економіки та систем життєзабезпечення на тимчасово окупованих територіях.

Але така, згідно із законодавством, класифікація загроз економічній безпеці надається тільки в рамках національної безпеки і лише у деяких сферах економічної безпеки держави, без урахування в цілому решти її складових. Тому доречно здійснити поглиблену систематизацію та класифікацію актуальних загроз економічній безпеці держави з урахуванням усіх основних складових економічної безпеки держави.

На відміну від класифікації загроз економічній безпеці згідно з чинним законодавством у науковій літературі пропонується достатня кількість різних критеріїв їх класифікації. Здійснивши таке узагальнення можливо надати класифікацію актуальних загроз економічній безпеці держави за багатьма критеріями. Така багатокритеріальна класифікація дає можливість комплексно оцінити різноманітність загроз, масштаби їх прояву та джерела їх виникнення, для прийняття управлінських рішень упередженого впливу на них, а не лише тільки на подолання наслідків прояву цих загроз.

Процес класифікації загроз економічній безпеці держави різнобічний, різноманітний і комплексний. Значна

частина загроз економічній безпеці вже відома з історичного досвіду, результатів реалізації державної економічної політики в минулому. Вони вчасно виявлені та узагальнені економічною наукою. Такі загрози виникають за певних умов і за критерієм можливості прогнозування вони передбачувані (прогнозовані). Їх можна передбачити на основі аналізу тенденцій основних макроекономічних показників. Інші, непередбачувані загрози можуть виникати раптово й уперше. Вони, як правило, пов'язані з непередбаченими форс-мажорними обставинами, несподіваними діями третіх сторін, зміною законодавства тощо. За раптовістю настання їх поділяють на раптові, які характеризуються короткотерміновою дією джерела загрози, а також миттєві, які виникають в результаті непрогнозованих явищ і подій. За періодичністю виникнення окремі загрози можуть мати систематичний або періодичний характер, і проявлятися систематично чи періодично через певні проміжки часу. За терміном дії розрізняють тимчасові загрози, які за відсутності ефективної системи економічної безпеки здатні перетворюватися на постійні. Інші загрози можуть бути одноразовими. При цьому, загрози економічній безпеці можуть виникати без участі органів влади, в незалежності від прийнятих ними рішень чи вчинених дій. Відповідно за характером (джерелом) виникнення вони класифікуються як об'єктивні. З іншого боку можливі суб'єктивні загрози, які породжені навмисними або ненавмисними діями різних суб'єктів економічних відносин, органів, організацій або окремих осіб [12].

Та найпоширенішим підходом у науковій літературі є поділ загроз економічній безпеці держави за місцем їх виникнення, а саме на внутрішні та зовнішні. Зовнішні загрози виникають у зовнішньому середовищі об'єкта. Відповідно внутрішні - у внутрішньому середовищі та зумовлені станом самого об'єкта. Існують різні підходи до поділу загроз на внутрішні та зовнішні.

Наприклад, науковець Г.А. Пастернак-Таранушенко до зовнішніх загроз економічній безпеці держави відносить загрози з боку будь якої іншої держави, а до внутрішніх - загрози від будь якого громадянина або об'єднання людей. Зовнішні загрози, як правило, пов'язані з несприятливими процесами у світовій економіці, які обумовлені низьким рівнем економічного потенціалу та конкурентних позицій держави на зовнішньому ринку, геополітичним положенням країни, можливістю військових конфліктів, агресії чи тероризму, економічною експансією домінуючих економік. Внутрішні загрози пов'язані з макро- та мікроекономічною нестабільністю ринкової економіки та безпосередньо з діяльністю державних органів влади. Вони обумовлені саме процесами, що виникають під час реалізації державної економічної політики в країні [11].

У наукових дослідженнях З.С. Варналія, до внутрішніх пропонується відносити такі загрози економічній безпеці держави [4]:

- низький технологічний рівень більшості галузей, високі витрати виробництва, низька якість продукції і, як наслідок, низька конкурентоспроможність національної економіки;

- втрата значної частини науково-технічного потенціалу, позицій на важливих напрямках науково-технічного прогресу деформована структура виробництва;

- руйнування системи відтворення виробничого потенціалу;

- енергетична криза;

- неефективність державного управління соціально-економічними процесами;

- недосконалість національного законодавства;

- зростання масштабів тіньової економіки;

- високий рівень монополізації економіки, посилення сировинної спрямованості;

- низька інвестиційна активність та вкладення капіталів переважно в

посередницьку та фінансову діяльність за рахунок виробничої;

- скорочення виробничої сфери;

- низький платоспроможний споживчий попит населення;

- посилення майнового розшарування населення;

- криміналізація економіки, зростання корупції та організованої злочинності, її проникнення в базові галузі української економіки внаслідок послаблення системи державного контролю;

- слабкість інститутів влади, яка у поєднанні з недосконалою законодавчою базою призводить до низької правової, фінансової, договірної дисципліни, масового приховування доходів та ухиляння від сплати податків;

- брак адекватного законодавства та судової системи, затримка і відставання у створенні найважливіших інститутів ринкової економіки.

До зовнішніх загроз економічній безпеці держави український науковець З.С. Варналій, відносить такі [4]:

- імпортна залежність України з багатьох видів продукції, у тому числі стратегічні товари, енергоносії, комплектуючі вироби для машинобудування, продовольчі товари;

- нерациональна структура експорту;

- перебування в зародковому стані фінансової, організаційної та інформаційної інфраструктури підтримки конкурентоспроможності українського експорту;

- некерований вплив за кордон інтелектуальних і трудових ресурсів;

- недостатній експортний та валютний контроль і недосконалість митної політики;

- слабка розвиненість транспортної інфраструктури зовнішньоекономічних відносин та ін.

Внутрішні та зовнішні загрози тісно взаємопов'язані між собою та підсилюють одна одну. Крім того, їх комплексний вплив, зазвичай, призводить до посилення загальної загрози. У сучасних умовах кризових тенденцій розвитку економіки України, внутрішні загрози економічній

безпеці держави, підсилені зовнішніми загрозами, можуть призвести до дезінтеграції України, до загальнонаціональних техногенних і екологічних катастроф, соціального вибуху або істотного обмеження можливостей керівництва держави щодо вирішення внутрішніх економічних проблем і дій на міжнародній арені. Вважається, що вирішальний вплив на стан економічної безпеки держави справляють внутрішні загрози [8].

Але, враховуючи наявність динамічних змін у суспільстві, національній економіці та світовій економічній системі ступінь впливу внутрішніх і зовнішніх загроз на стан економічної безпеки України постійно змінюється. Тому, на нашу думку, в сучасних умовах існування зовнішньої агресії деструктивний вплив зовнішніх загроз значно перевищує небезпеку від внутрішніх загроз.

Як зазначає науковець І.М. Макарчук, такі загрози як міжнародний тероризм, транснаціональна організована злочинність, піратство, ескалація міждержавних і громадянських конфліктів, поширення зброї масового ураження, нелегальна міграція, стають дедалі інтенсивнішими та охоплюють все більше нових регіонів і держав. Спостерігається негативна тенденція зростання регіональних загроз міжнародній безпеці, перегляду національних кордонів поза нормами міжнародного права, застосування сили або погрози силою в міжнародних відносинах. В економічній сфері стала частіше відбуватися цілеспрямована дезорганізація фінансово-кредитної системи країни шляхом проведення організованих економічних атак з боку інших держав або недержавних суб'єктів. За критерієм прояву джерела загрози вищезазначене, що стосується економічної сфери, можна класифікувати як загрози з нетрадиційною формою реалізації. На відміну від них, загрози з традиційною формою реалізації вже відомі, й пов'язані з дією різного роду економічних інструментів в умовах ринкових відносин, які можуть

використовуватися для завдання збитку конкурентам економічними методами. При цьому варто зазначити, що класифікація загроз за формою прояву їх джерел дозволяє здійснювати попередження їх виникнення [9].

Крім цього, зовнішні загрози економічній безпеці держави, також, значно зросли в умовах глобалізації світової економіки. Український науковець д.е.н., професор В.В. Рокоча зазначає, що існуючі системи економічної безпеки, які були розбудовані в попереднє століття, стали виявляти дисфункцію, оскільки, з одного боку, почали модифікуватися традиційні загрози, а з іншого – з'явилися нові загрози, породжені безпосередньо глобалізованим середовищем. Виникла невідповідність усталених систем національної економічної безпеки загрозам, що їх визначали. Постало питання про створення нових моделей національної економічної безпеки, що були б похідними від модифікованих традиційних і специфічних (нових) глобалізаційних загроз. Ефективність його вирішення залежить від правильності ідентифікації нових загроз і перетворення, відповідно до останньої, моделей національної економічної безпеки [13].

Вітчизняний науковець В.В. Мартиненко визначає такі найбільш актуальні виклики глобалізації, що створюють численні загрози економічній безпеці держави [10]:

- нестабільність світової фінансової системи, яка супроводжується незбалансованістю світової торгівлі та інвестиційних потоків між найбільшими економічними центрами світу;
- розширення світових ринків для певних видів продукції, товарів і послуг викликає гостру проблему забезпечення достатнього простору для розвитку ресурсів національних ринків;
- поширення кризових явищ у світовій економіці, які мали переважно національні витоки, міжнародні наслідки і потенційно глобальний характер;
- експансія передових країн світу, що супроводжується безперешкодим

потраплянням високорозвинутих країн на ринки найбільш слабких країн, руйнуванням місцевої промисловості та експортуванням чужих соціокультурних цінностей;

- дефіцит ресурсів для розширеного розвитку, зокрема енергетичних, що провокує зростання цін на паливо та викликає істотні зміни у структурі споживання населення.

Актуальності, також, набуває класифікація загроз за характером небезпеки, ступенем ризику виникнення умов, за яких настає небезпека реалізації національних економічних інтересів. Даний поділ здійснюється на реальні загрози, що вже виникли, та потенційні - ті, які можуть відбутися. У разі відсутності своєчасного й адекватного реагування на потенційні загрози вони здатні швидко трансформуватися в реальні, які цілком небезпечні чи особливо небезпечні для економічної безпеки держави. Тому, загрози розрізняють і за ступенем імовірності на: малоімовірні, ймовірні та цілком імовірні. Крім того, загрози також поділяють за: можливістю впливу на них (керовані, які піддаються впливу, та некеровані, що не піддаються впливу), принципом їх впливу (прямі чи безпосередні, які прямо викликають негативні процеси за будь-яких умов, та опосередковані чи непрямі, що виникають при наявності додаткових дій чи певних умов, що склалися у зовнішньому та внутрішньому середовищі об'єкта безпеки), за часом прояву деструктивного впливу (поточні, що породжують небажані зміни одразу чи протягом короткого часу, та перспективні, які можуть викликати небажані наслідки через тривалий проміжок часу) [12].

У системі економічної безпеки держави важливе значення має класифікація загроз за масштабами їх поширення, вияву негативних чинників безпеки, що перешкоджають реалізації національних економічних інтересів. У цьому разі їх пропонується поділяти на глобальні, макрорегіональні, загальнонаціональні, регіональні, локальні, та індивідуальні.

Вони, відповідно, проявляються й зачіпають інтереси суб'єктів економічної безпеки на одному з перелічених рівнів [7].

У сучасних кризових умовах функціонування економіки України, значної її «тінізації», корумпованості влади, надмірної боргової залежності держави, низької інноваційної та інвестиційної активності, демографічних кризових явищ тощо, внаслідок відсутності адекватних своєчасних заходів з реагування на загрози, окремі з них набувають системного характеру дії. Це значно підсилює їх негативний вплив і створює кризові ситуації. З огляду на системний характер актуальних загроз владі та бізнесу необхідно займати консолідовану позицію в питаннях забезпечення економічної безпеки на макро- і мікрорівнях. На думку професора Захарова О.І., це можна зробити, створивши в системі економічної безпеки відповідний механізм узгодження інтересів усіх суб'єктів, які можуть бути задіяні владою і бізнесом для протидії загрозам у сфері економіки [6]. Доктор економічних наук Сухоруков А. І. також робить висновок, що механізми залучення та акумуляції інвестиційних ресурсів мають бути об'єднані в рамках державно-приватного партнерства і забезпечувати синергетичний ефект у процесі структурної перебудови національної економіки та зміцненні економічної безпеки держави [14].

Беручи до уваги сучасні концепції економічної безпеки держави, основною складовою діагностики та моніторингу в системі забезпечення економічної безпеки держави є визначення ступеня небезпеки та рівня впливу загроз на інтегральний показник (індекс) економічної безпеки держави, з урахуванням середньозважених субіндексів (складових) економічної безпеки, класифікація їх за ступенем небезпеки та сферою спрямування, а також прогнозування тенденцій розвитку потенційних і можливих наслідків реальних загроз. За ступенем небезпеки та рівнем впливу на інтегральний показник економічної безпеки держави загрози

поділяють на особливо небезпечні, що мають максимальний рівень впливу, небезпечні, - з середнім рівнем впливу, та потенційно небезпечні, - з невеликим, мінімальним рівнем впливу. У науковій літературі зустрічаються різні підходи класифікації загроз за спрямуванням до тієї чи іншої сфери чи об'єкту. Зокрема, Ю.П. Дудка, за сферою спрямування поділяє їх на: виробничі, фінансові, експортно-імпортні, технологічні, інституційні, військово-економічні, соціально-економічні, демографо-економічні та еколого-економічні [5].

На наш погляд, за сферою спрямування більш змістовною буде класифікація загроз за складовими економічної безпеки (середньозваженими субіндексами інтегрального показника (індекса)

економічної безпеки держави), які визначені в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, що затверджені наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. А саме, на: фінансові, макроекономічні, виробничі, енергетичні, зовнішньоекономічні, інвестиційно-інноваційні, соціальні, продовольчі, демографічні [3].

За результатами вивчення різноманітних підходів до класифікації загроз економічній безпеці держави в табл. 1 представлений авторський погляд на узагальнену класифікацію актуальних загроз економічній безпеці України за факторами ризику.

Таблиця 1

Класифікація актуальних загроз економічній безпеці України

Критерій, ознака	Загрози економічній безпеці					
	Зовнішні (екзогенні)			Внутрішні (ендогенні)		
Місце (середовище) виникнення	Зовнішні (екзогенні)			Внутрішні (ендогенні)		
Характер (джерело) виникнення	Об'єктивні			Суб'єктивні		
Принцип впливу	Безпосередні (прямі)			Опосередковані (непрямі)		
Можливість впливу	Керовані			Некеровані		
Значення	Першочергові			Другорядні		
Характер (ступінь) небезпеки	Реальні			Потенційні		
Форма прояву	Явні			Приховані		
Можливість прогнозування	Передбачувані			Непередбачувані		
Час прояву	Перспективні			Поточні		
Термін (тривалість) дії	Постійні	Тривалі	Коротко-термінові	Періодичні	Тимчасові	Миттєві
Ступінь імовірності	Цілком імовірні		Імовірні		Малоймовірні	
Ступінь небезпеки	Особливо небезпечні		Небезпечні		Потенційно небезпечні	
Інтенсивність впливу	Великі		Середні		Невеликі (мінімальні)	
Величина втрат (наслідки)	Катастрофічні		Критичні		Незначні	
Масштаб поширення (вияву)	Глобальні		Макрорегіональні		Локальні	
	Загальнонаціональні		Регіональні		Індивідуальні	
Природа виникнення	Політичні		Конкурентні		Кримінальні	
Зміст наслідків	Соціально-економічні		Демографічні		Військово-економічні	
	Науково-технічні		Техногенні		Екологічні	
Об'єкт спрямування	Держбюджет		Держвласність		Податкова система	
	Природні ресурси		Трудові ресурси		Внутрішній ринок	
Сфера спрямування	Фінансові		Виробничі		Енергетичні	
	Макроекономічні		Зовнішньоекономічні		Інвестиційно-інноваційні	
	Соціальні		Продовольчі		Демографічні	

Джерело: складено автором на основі [4 - 12]

Слід зауважити, що оскільки загрози постійно динамічно трансформуються й змінюють характер прояву та впливу на рівень економічної безпеки держави, то, на практиці, досить складно віднести ту чи іншу загрозу за відповідною ознакою до певної групи. Тому, наведена автором класифікація актуальних загроз економічній безпеці держави має умовний характер. Проте, вона може використовуватися при ідентифікації загроз, класифікації їх за наведеними ознаками, визначенні причинно-наслідкових зв'язків, послідовності та джерел виникнення загроз, оцінки масштабів їх прояву для планування та здійснення комплексу заходів щодо забезпечення економічної безпеки держави.

Висновки. У сучасних умовах кризових тенденцій розвитку економіки України під тиском, як внутрішніх, так і зовнішніх деструктивних чинників, підсилених глобалізаційними викликами і загрозами світового господарства та зовнішньою агресією, існуюча система економічної безпеки повинна бути модернізована. Ефективність нових моделей національної економічної безпеки залежить від адекватності вирішення завдань захисту від модифікованих традиційних і нових, специфічних загроз економічній безпеці держави. Результативність вирішення цих завдань обумовлена правильністю й своєчасністю ідентифікації цих загроз.

Таким чином, наведена класифікація актуальних загроз економічній безпеці держави, що враховує, як традиційні, відомі загрози, так і нові, специфічні, може бути використана при їх ідентифікації, класифікації, визначенні причинно-наслідкових зв'язків, послідовності та джерел виникнення, оцінки масштабів їх прояву для планування й здійснення комплексу заходів щодо забезпечення економічної безпеки держави та в підсумку при створенні новітніх ефективних моделей національної економічної безпеки.

Література:

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws>.
2. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>.
3. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Мінекономрозвитку України від 29.10.2013 р. № 1277. URL : [доступу : http://me.kmu.gov.ua/](http://me.kmu.gov.ua/).
4. Варналій З. С., Буркальцева Д. Д., Саєнко О. С. Економічна безпека України : проблеми та пріоритети зміцнення : монографія. Київ : Знання України, 2011. 299 с.
5. Дудка Ю. П. Стратегія подолання ризиків та загроз економічній безпеці України в глобалізованій економіці. *Економіка та держава*. 2009. № 3. С. 23-27.
6. Захаров О. І. Глобалізація та її вплив на економічну безпеку. *Вчені записки університету «КРОК»*, 2016. № 43. С. 80- 88.
7. Коломієць І. Ф., Пабат О. В. Загрози та виклики економічній безпеці держави: синергетичний аспект. *Економіка*. 2011. № 1. С. 7-12.
8. Комеліна О. В., Онищенко С. В., Матковський А. В. Економічна безпека держави: оцінювання та стратегічні орієнтири забезпечення : монографія. Полтава : ПолтНТУ, 2013. 202 с.
9. Макарчук І. М. Оцінка сучасного стану та актуальні загрози економічній безпеці в Україні. *Економічний аналіз*. 2015. Т. 21. №. 1. С. 83-89.
10. Мартиненко В. В. Загрози економічній безпеці України в контексті викликів глобалізації. *Економічний часопис - XXI*. 2011. № 7-8. С. 40-43.
11. Пастернак-Гаранушенко Г. А. Філософські засади забезпечення економічної безпеки держави. URL : <http://www.niisp.gov.ua/vydanna>.
12. Петрушевська В. В. Економічна безпека держави: зміст і класифікація загроз. *Ефективність державного управління*. 2012. Вип. 32. С. 441-448.
13. Рокоча В. В. Трансформація системи національної економічної безпеки в умовах глобалізації світової економіки. *Економічна безпека*, 2014. № 10. С. 71–78.
14. Сухоруков А. І. Синергетичний механізм формування системи економічної безпеки держави. *Економічний часопис – XXI. Економічна безпека*. 2014. № 1-2 (1). С. 19-22.

References:

1. On National Security of Ukraine: Law of Ukraine dated June 21, 2018, No. 2469-VIII. Available at : <http://zakon.rada.gov.ua/laws>.
2. Strategy of National Security of Ukraine: Decree of the President of Ukraine dated May 26, 2015, № 287/2015. Available at : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>.
3. Methodical recommendations for calculating the level of economic security in Ukraine: Order of the

Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine dated October 29, 2013 № 1277. Available at : access : <http://me.kmu.gov.ua/>.

4. Varnaliy, Z. S. Burkal'tseva, D. D. Sayenko, O. S. (2011) *Ekonomichna bezpeka Ukrayiny : problemy ta priorytety zmitsnennya* [The Economic Security of Ukraine: Problems and Priorities of Strengthening], Znannya, Kyiv, Ukraine.

5. Dudka, Y. P. (2009) "Strategy to overcome the risks and threats to the economic security of Ukraine in the globalized economy", *Ekonomika ta derzhava*, № 3. p. 23-27.

6. Zakharov, O. I. (2016) "Globalization and its impact on economic security", *Vcheni zapysky universytetu «KROK»*, №43. p. 80- 88.

7. Kolomiyets', I. F. Pabat, O. V. (2011) "Threats and Challenges to the Economic Security of the State: Synergetic Aspect", *Ekonomika*, № 1. p. 7-12.

8. Komelina, O. V. Onyshchenko, S. V. Matkovs'kyy, A. V. (2013) *Ekonomichna bezpeka derzhavy: otsinyuvannya ta stratehichni oriyentyry zabezpechennya* [Economic security of the state: assessment and strategic guidelines for providing], PoltNTU, Poltava, Ukraine.

9. Makarchuk, I. M. (2015) "Assessment of the current state and actual threats to economic security in Ukraine", *Ekonomichnyy analiz*, P. 21. №. 1. p. 83-89.

10. Martynenko, V. V. (2011) "Threats to Ukraine's economic security in the context of the challenges of globalization", *Ekonomichnyy chasopys – XXI*, № 7-8. C. 40-43.

11. Pasternak-Taranushenko, H. A. *Filosofs'ki zasady zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky derzhavy* [Philosophical fundamentals of economic security of the state]. Available at : <http://www.niisp.gov.ua/vydanna>.

12. Petrushevs'ka, V. V. (2012) "Economic security of the state: the content and classification of threats", *Efektivnist' derzhavnoho upravlinnya*, Vol. 32. p. 441-448.

13. Rokocha, V. V. (2014) "Transformation of the system of national economic security in the conditions of globalization of the world economy", *Ekonomichna bezpeka*, № 10. p. 71–78.

14. Sukhorukov, A. I. (2014) "Synergetic mechanism of formation of the system of economic security of the state", *Ekonomichnyy chasopys – XXI. Ekonomichna bezpeka*. № 1-2 (1). p. 19-22.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2019 р.